

Een interview met Bernard Lietaer door Sarah van Gelder, uitgever van „YES!: A Journal of Positive Futures”.

Overgenomen uit het lente-nummer 1997 van „YES! A Journal of Positive Futures”, PO Box 10818, Bainbridge Island, WA 98110, USA. Website: www.yesmagazine.org

De hebzucht en schaarste voorbij

Weinig mensen hebben in zoveel verschillende functies in en rond geldsystemen gewerkt als Bernard Lietaer. Hij werkte vijf jaar bij de Centrale Bank in België, waar zijn eerste project het ontwerpen en invoeren was van een Europese eenheidsmunt. Hij was voorzitter van het Belgisch elektronisch betaalsysteem, en heeft voor multinationals technologieën ontwikkeld zodat die in verschillende munt-omgevingen konden opereren. Hij heeft ontwikkelingslanden hun hardverdiende munten helpen verbeteren, en doceerde internationale geldsystemen aan de Universiteit van Leuven, in zijn geboorteland. Bernard Lietaer was eveneens algemeen manager en munthandelaar voor één van de grootste en meest succesvolle overzeese muntfondsen. Hij is momenteel (1997 - vert.) gastdocent aan het Center for Sustainable Resources aan de universiteit van Californië in Berkeley en is zijn zevende boek aan het schrijven: „de toekomst van geld”.

„YES!”-uitgever Sarah van Gelder sprak met Bernard omtrent de mogelijkheden van een nieuw soort munt, die beter geschikt is om gemeenschapszin en duurzaamheid te ontwikkelen.

YES!: *Waarom hoopt u zo op de ontwikkeling van alternatieve munt-systemen?*

Bernard Lietaer: Geld is als een ijzeren ring die we onszelf door de neus geboord hebben. We zijn vergeten waarom wij het ontwikkeld hebben, en nu leidt het ons zelf. Ik denk dat de tijd aangebroken is om ons af te vragen waar we heen willen - in mijn opinie naar duurzaamheid en gemeenschapszin - en dan een muntsysteem te ontwerpen dat ons daar naartoe brengt.

YES!: *Dus u zegt dat het geldsysteem feitelijk aan de bron ligt van veel wat in de maatschappij gebeurt, of juist niet gebeurt?*

BL: Inderdaad. Terwijl economie-cursussen beweren dat mensen en bedrijven wedijveren voor marktaandeel en grondstoffen, beweer ik dat zij in realiteit wedijveren voor geld – en markten en grondstoffen enkel daarvoor gebruiken. Dus, nieuwe muntsystemen ontwerpen komt eigenlijk neer op het herdefiniëren van het doel van veel menselijke inspanningen. Verder geloof ik niet dat hebzucht en competitie het gevolg zijn van onveranderlijk menselijk gedrag; ik ben tot het besluit gekomen dat hebzucht en angst voor schaarste in feite voortdurend gecreëerd en versterkt worden, als een direct resultaat van het soort geld dat wij gebruiken. Wij kunnen bijvoorbeeld meer dan voldoende voedsel produceren om iedereen te eten te geven, en er is zeker genoeg werk voor iedereen ter wereld, maar er is duidelijk niet genoeg geld om voor dit alles te betalen. De schaarste zit hem in onze nationale munten. In feite is het de taak van nationale banken deze muntschaarste te creëren en behouden. Het onmiddellijke gevolg daarvan is dat wij met elkaar moeten vechten om te overleven. Geld wordt geschapen wanneer banken het „de wereld in lenen”. Wanneer een bank jou een lening toestaat van 100.000 dollar, creëert zij enkel dit bedrag, dat jij dan spendeert en wat vervolgens in de economie circuleert. De bank verwacht van jou dat je gedurende de volgende 20 jaar 200.000 dollar terugbetaalt, maar zij creëert die tweede 100.000 dollar niet – de intrest. De bank stuurt jou daarentegen de harde wereld in, om met iedereen de strijd aan te gaan om die tweede 100.000 dollar binnen te brengen.

YES!: *Dus, enkelen moeten verliezen zodat anderen zouden kunnen winnen? Sommigen moeten verlies lijden op hun lening zodat anderen aan het geld zouden kunnen geraken om deze intrest af te betalen?*

BL: Dat is correct. Alle banken doen hetzelfde wanneer ze geld de wereld in lenen. Daarom zijn de beslissingen van centrale banken, zoals de Federal Reserve in de USA, zo belangrijk – stijgende intrestkosten veroorzaken automatisch een groter deel nodeloze faillissementen. Dus als de bank uw „kredietwaardigheid” natrekt, bekijken zij veeleer of je wel in staat bent om te wedijveren en te winnen tegen andere spelers – in staat bent om de tweede 100.000 dollar te verzamelen die nooit gecreëerd werden. En als je faalt in dat spel, verlies je je huis of wat je ook had moeten inbrengen.

YES!: *Dat beïnvloedt eveneens de werkloosheidsgraad.*

BL: Het is zeker een voorname factor, maar er is meer. Informatietechnolo-

gie laat ons in stijgende mate genieten van een zeer hoge economische groei, zonder groeiende tewerkstelling. Ik geloof dat wij in de USA nu één van de laatste job-gestuurde groeiperiodes kennen. Zoals Jeremy Rifkin in zijn boek „The end of work” argumenteert, zullen er eigenlijk geen banen meer zijn, zelfs niet in „goeie tijden”. Een studie van de Internationale Metaalarbeiders Federatie uit Geneve voorspelt dat binnen de volgende 30 jaar, 2 à 3 procent van de wereldbevolking in staat zal zijn om alles te produceren wat we nodig hebben op de planeet. Zelfs als je er naast zit met een factor 10, zouden wij nog altijd met de vraag zitten wat 80 procent van de mensheid zal doen. Mijn voorspelling is dat lokale munten een belangrijk werktuig zullen vormen voor het sociaal verkeer in de 21e eeuw, ook voor andere redenen dan tewerkstelling. Ik beweer niet dat deze lokale munten de nationale munten zullen of zouden moeten vervangen; dat is juist de reden dat ik ze „complementaire” munten noem. De nationale, competitieveroorzakende munteenheden zullen nog altijd een rol te spelen hebben op de competitieve globale markt. Ik geloof daarentegen dat complementaire lokale munten veel beter geschikt zijn om coöperatieve, lokale economieën te ontwikkelen.

YES!: *En deze lokale economieën zullen dan een soort jobs bieden die niet met uitroeiing bedreigd zijn?*

BL: Als een eerste stap is dit juist. In Frankrijk bijvoorbeeld bestaan er momenteel 300 lokale wissel-netwerken, „Grains de Sel” genaamd, letterlijk „zoutkorrels”. Deze systemen die ontstonden exact toen en waar de werkloosheidscijfers de 12% bereikten, maken het ruilen eenvoudiger van zowat alles, van huur tot voedselproductie, maar ze doen ook nog iets meer. Om de veertien dagen is er in Ariège, in het zuidwesten van Frankrijk, een groot feest. Mensen komen er naartoe om niet alleen kaas, fruit en taartjes te verhandelen zoals op normale marktdagen, maar eveneens werkuren loodgieterij, haarkappen, zeilen of lessen Engels. Enkel lokale munten worden aanvaard! Lokale munten creëren werk, en ik maak een onderscheid tussen werk en jobs. Een *job* is wat je doet om de kost te verdienen; *werk* is wat je doet omdat je het graag doet. Ik verwacht dat jobs in stijgende mate afgedaan zullen hebben, maar er blijft nog altijd een groot gedeelte fascinerend werk om te doen. Bijvoorbeeld vind je in Frankrijk mensen die gitaarlessen aanbieden, en lessen Duits vragen. Geen van beide wordt in Franse Francs betaald. Wat leuk is aan lokale munten is dat wanneer mensen hun eigen geld creëren, ze geen „schaarheidsfactor” moeten inbouwen. En ze hoeven geen munt van elders te hebben om te kunnen ruilen met hun burens. Edgar Cahn’s „Time Dollars” zijn een klassiek voorbeeld. Van zodra je een overeenkomst over een transactie hebt tussen twee

mensen als je Time Dollars gebruikt, dan creëren ze letterlijk het nodige „geld” gedurende dit proces; er is geen schaarste aan geld. Dat betekent niet dat er een onbepaalde hoeveelheid van deze munt bestaat; jij kunt mij geen 500.000 uren betalen – niemand kan 500.000 uren weggeven. Dus is er een plafond aan, ja, maar er is geen kunstmatige schaarste. In plaats van mensen tegen elkaar op te zetten, helpt dit systeem hen in feite samen te werken.

YES!: *Dus u suggereert dat schaarste niet noodzakelijk het leidend principe hoeft te zijn van ons economisch systeem. Maar is schaarste niet een absoluut fundament voor economie, vooral in een wereld met beperkte grondstoffen?*

BL: Mijn analyse van deze vraag is gebaseerd op het werk van Carl Gustav Jung, omdat hij de enige is met een theoretisch raamwerk voor collectieve psychologie, en geld is fundamenteel een fenomeen van de collectieve psychologie. Een sleutelbegrip dat Jung gebruikt is het *archetype*, dat kan beschreven worden als een emotioneel veld dat mensen, individueel of collectief, in een bepaalde richting beweegt. Jung toonde aan dat als een bepaald archetype onderdrukt wordt, er dan twee soorten schaduwen ontstaan, die polariteiten zijn van elkaar. Bijvoorbeeld, indien mijn hogere zelf – wat overeenkomt met het archetype van de *Koning* of *Koningin* – onderdrukt wordt, zal ik mij ofwel als een *Tiran* ofwel als een *Zwakkeling* gedragen. Deze twee schaduwen zijn met elkaar verbonden door angst. Een Tiran is tiranniek omdat hij bang is om zwak over te komen; een Zwakkeling is bang om tiranniek te zijn. Enkel iemand zonder angst voor beide schaduwen kan het archetype van de Koning belichamen. Laat ons nu dit denkraam toepassen op een welbekend fenomeen: de onderdrukking van het archetype van de *Grote Moeder*. Het archetype van de Grote Moeder was erg belangrijk in de Westerse wereld, vanaf het begin van de prehistorie doorheen de pre-Indo-europese tijdperken, en is dit vandaag nog altijd in vele traditionele culturen. Maar dit archetype werd in het Westen gewelddadig onderdrukt gedurende ten minste 5000 jaar, te beginnen bij de Indo-europese invasies – nog eens versterkt door de anti-godinnen-houding in de joods-christelijke cultuur, die culmineerde in drie eeuwen heksenjacht tot in het Victoriaans tijdperk. Wanneer er een onderdrukking van een archetype plaats vindt op zo’n grote schaal en gedurende zo’n lange tijdsperiode, manifesteren de schaduwen zich op een zeer krachtige wijze in de maatschappij. Na 5000 jaar zullen de mensen de corresponderende schaduw-gedragingen als „normaal” gaan beschouwen. De vraag die ik mij stelde is heel eenvoudig: wat zijn de schaduwen van het Grote Moeder-archetype? Ik stel voor dat deze schaduwen zijn: *hebzucht* en *schrik voor*

schaarste. Dus is het geen verrassing dat tijdens de Victoriaanse tijd – op het hoogtepunt van de Grote Moeder-onderdrukking – een Schotse leraar, Adam Smith, een hoop hebzucht en schaarste om zich heen zag en veronderstelde dat alle „beschaafde” gemeenschappen zo werkten. Smith, zoals je weet, was de grondlegger van de moderne economie, die gedefinieerd kan worden als een manier om schaarse grondstoffen te verdelen op basis van individuele, persoonlijke hebzucht.

YES!: *Wow! Dus als hebzucht en schaarste de schaduwen zijn, wat vertegenwoordigd dan het Grote Moeder archetype in de economie?*

BL: Laat ons eerst een onderscheid maken tussen de Godin, die alle aspecten van het goddelijke voorstelde, en de Grote Moeder, die specifiek de planeet aarde symbolizeert – vruchtbaarheid, de natuur, de overvloed in alle levensaspecten. Iemand die het Grote Moeder archetype geassimileerd heeft, vertrouwt op de overvloed in het heelal. Enkel wanneer je vertrouwen tekort komt, heb je nood aan een grote bankrekening. De eerste mens die een hoop dingen vergaarde als bescherming tegen toekomstige onzekerheid, moest zijn voorraad beginnen verdedigen tegen iedereen afgunst en noden. Als een gemeenschap bang is voor schaarste, zal ze in feite een omgeving creëren waarin ze gegronde redenen heeft om te leven met schrik voor schaarste. Het is een zichzelf vervullende voorspelling! We hebben eveneens lange tijd geleefd met het geloof dat we schaarste moesten creëren om *waarde* te creëren. Hoewel dit op sommige materiële gebieden wel geldt, extrapoleren wij dit naar andere gebieden waarvoor dit niet opgaat. Er verhindert ons bijvoorbeeld niets om vrij informatie te verspreiden. De marginale kost van informatie vandaag de dag is praktisch nihil. Desalniettemin vinden wij *copyrights* en *patenten* uit in een poging om informatie schaars te houden.

YES!: *Dus schrik voor schaarste veroorzaakt hebzucht en hamsteren, wat op zijn beurt de schaarste veroorzaakt waarvoor men schrik had. Terwijl culturen die de Grote Moeder omarmen gebaseerd zijn op overvloed en generositeit. Deze ideeën zitten impliciet in uw definitie van gemeenschap, nietwaar?*

BL: Eigenlijk is dit niet mijn definitie, het is gewoon etymologie. De oorsprong van het woord „community” (*gemeenschap*) komt van het Latijn *munus*, wat *geschenk* betekent, en *cum*, wat *samen* betekent, onder elkaar. Dus *gemeenschap* betekent letterlijk: *geven onder elkaar*. Daarom definieer ik mijn gemeenschap als een groep mensen die mijn geschenken aanvaarden en waarderen, en van wie ik redelijkerwijs mag verwachten

geschenken terug te krijgen.

YES!: *En lokale munten kunnen deze uitwisseling van geschenken eenvoudiger maken.*

BL: Het merendeel van deze lokale munten waar ik weet van heb werden opgericht met als doel tewerkstelling te creëren, maar er bestaat een groeiende groep mensen die lokale muntsystemen specifiek opstarten om gemeenschap te creëren. Het zou bijvoorbeeld eigenaardig overkomen mocht ik mijn buurman opbellen en zeggen: „ik merk dat jij veel peren aan jouw boom hebt hangen. Kan ik ze hebben?” Het zou aanvoelen alsof ik beter iets in ruil zou aanbieden. Maar als ik schaarse dollars zou geven, kan ik net zo goed naar de supermarkt gaan, en hebben wij dus die peren niet eens gebruikt. Als ik lokale munt heb, is er geen schaarste van het ruilmiddel, dus is peren kopen een excuus voor interactie. In Takoma Park, Maryland, startte Olaf Egeberg een lokale munt om dit soort uitwisselingen binnen zijn gemeenschap gemakkelijker te maken. En de deelnemers zijn het er over eens dat dit inderdaad het geval is.

YES!: *Dit doet de vraag rijzen of lokale munteenbeden ook een middel kunnen vormen voor mensen om aan hun basisbehoeften aan voeding en beuizing te voldoen, of zouden deze sectoren deel blijven uitmaken van de competitieve economie?*

BL: Er zijn massa's mensen die van tuinieren houden, maar die er geen broodwinning kunnen van maken in de competitieve wereld. Indien een tuinier werkloos is, en ook ik zou werkloos zijn, zouden wij in de normale economie allebei arm zijn. Met complementaire munten daarentegen kan hij mijn salade kweken, die ik hem betaal in lokale munt, welke ik verdiend heb door een andere dienst te bewijzen aan iemand anders. In Ithaca worden „uren” aanvaard op de boerenmarkt; de boeren kunnen de lokale munt gebruiken om iemand in te huren om te helpen met de oogst of om herstellingen uit te voeren. Sommige landeigenaars aanvaarden *Uren* als pacht, vooral in het geval zij geen lening hebben die moet afbetaald worden in schaarse dollars. Indien je een lokale munteenheid hebt, wordt het heel snel duidelijk wat lokaal is en wat niet. K-Mart zal enkel dollars aanvaarden; hun leveranciers zitten in Hong Kong of Kansas City. Maar de lokale supermarkt in Ithaca aanvaardt zowel *Uren* als dollars. Door lokale munten te gebruiken, verleg je de klemtoon naar lokale duurzaamheid.

YES!: *Lokale munten geven een gemeenschap ook wat bufferruimte voor de ups en downs van de globale economie. U bent betrokken*

geweest in het bestuderen van, het handel drijven binnen en zelfs het op punt zetten van het globale financieel systeem. Waarom zouden gemeenschappen zich daarvan willen isoleren?

BL: Vooreerst heeft het huidige officiële monetaire systeem bijna niets te zien met de echte economie. Enkel om u een idee te geven: de statistieken voor 1995 geven aan dat het volume verhandeld geld op globale schaal 1300 miljard dollar bedraagt per dag. Dit is 30 maal meer dan het dagelijks bruto nationaal product (BNP) van alle ontwikkelde landen (OECD) samen. Het jaarlijks BNP van de US wordt om de drie dagen op de markt verhandeld! Van dit volume heeft slechts 2 à 3 procent te maken met werkelijke handel of investeringen; het overige vindt plaats in het wereldwijde speculatieve cybercasino. Dit betekent dat de echte economie herleid is tot een soort kers op de speculatieve taart, een regelrechte ommekeer van hoe het twee decennia geleden was.

YES!: *Wat zijn de implicaties daarvan? Wat betekent dit voor degenen onder ons die geen internationale geldtransacties doen?*

BL: Vooreerst is de macht onomkeerbaar verlegd van regeringen naar de financiële markten. Wanneer een regering iets doet wat de financiële markt niet zint – zoals de Britten in '91, de Fransen in '94 of de Mexicanen in '95 – gaat niemand rond de tafel zitten om te zeggen „je zou dit beter niet doen”. Er vindt gewoonweg een monetaire crisis plaats binnen die munt. Dus een paar honderd mensen, die door niemand verkozen zijn en sowieso geen collectieve verantwoordelijkheid hebben, beslissen onder andere wat uw pensioenfonds waard is.

YES!: *U hebt ook gesproken over de mogelijkheid dat dit systeem crasht...*

BL: Ja, ik zie het momenteel als een kans van 1 op 2 voor de volgende 5 à 10 jaar (*dit interview dateert uit 1997 - vert.*). Veel mensen zeggen dat er 100% kans is, en dan nog op een veel kortere tijd. George Soros, die nu doet wat ik vroeger heb gedaan: in munten speculeren, besluit: „instabiliteit is cumulatief, zodat een eventuele ineenstorting van zwevende wisselkoersen virtueel verzekerd is”. Joel Kurtzman, de vroegere uitgever van de Harvard Business Review, gaf zijn laatste boek als titel „The Death of Money” en hij voorspelt een nakende ineenstorting die te wijten is aan speculatieve waanzin. Enkel om aan te tonen hoe dit allemaal heeft kunnen gebeuren: de reserves van alle OECD-centrale banken samen vertegenwoordigen ongeveer 640 miljard dollar. Dus in geval van een crisissituatie, indien alle

centrale banken akkoord zouden zijn om samen te werken (wat nooit gebeurt) en ze alle reserves zouden gebruiken (wat eveneens ook nooit gebeurt) dan zouden ze slechts over de fondsen beschikken om de helft van het volume te controleren van één gewone beursdag. Op een crisisdag kan dit volume gemakkelijk verdubbelen of verdrievoudigen, en de gezamenlijke centrale bank-reserves zouden amper volstaan voor twee à drie uur.

YES!: *En wat zou de oplossing kunnen zijn?*

BL: Als dit zou gebeuren, bevinden wij ons plots in een totaal andere wereld. In 1929 crashte de beurs, maar de goudstandaard bleef bestaan. Het geldsysteem hield stand. Nu hebben we te maken met iets veel fundamentele. Het enige precedent dat ik ken is de val van het Romeinse rijk, wat het einde betekende voor de Romeinse munt. Dat gebeurde natuurlijk in een tijd toen het ongeveer anderhalve eeuw duurde eer het nieuws in het hele rijk bekend was; nu zou dit slechts enkele uren duren.

YES!: *Dus sociale munteenbeden kunnen voor wat veerkracht zorgen binnen een gemeenschap, om een muntcrash of een andere internationale catastrofe te helpen overleven. U hebt eveneens aangehaald dat lokale munteenbeden duurzaamheid helpen stimuleren. Welk is het verband?*

BL: Om dit te verstaan, moeten we de relatie zien tussen intrest en de wijze waarop wij de toekomst incalculeren. Als ik vraag „wil je nu 100 dollar, of 100 dollar binnen een jaar” zouden de meeste mensen het geld nu willen, gewoon omdat we geld risicovrij op een bankrekening kunnen storten, en wij een jaar later ongeveer 110 dollar hebben. Een andere manier om het voor te stellen is dat ik u binnen een jaar 100 dollar aanbied, wat ongeveer gelijk zou zijn aan 90 dollar vandaag. Het inrekenen van de toekomst wordt „discounted cash flow” genoemd. Dit betekent dat het in ons huidige systeem zinnig is om bomen om te hakken en de opbrengst ervan op de bank te zetten; het geld op de bank zal sneller groeien dan de bomen. Het heeft zin om geld te „sparen” door slecht geïsoleerde woningen te bouwen, omdat de omgerekende kost van de extra energie tijdens de levensduur van het huis goedkoper is dan isoleren. We kunnen daarentegen een monetair systeem ontwerpen dat het omgekeerde doet; het creëert in feite lange-termijn denken door wat heet: „overligkost” (*demurrage charge*). Overligkost is een concept dat door Silvio Gesell ongeveer een eeuw geleden werd ontwikkeld. Zijn idee was dat geld een publiek bezit is zoals telefoon of busvervoer en dat we een klein bedrag zouden

moeten vragen om het te gebruiken. Met andere woorden, we creëren een negatieve in plaats van een positieve intrest. Wat zou dit veroorzaken? Als ik je een biljet van 100 dollar geef en ik zeg dat je binnen een maand 1 dollar moet bijbetalen om het geldig te houden, wat zou je dan doen?

YES!: *Ik veronderstel dat ik zou proberen in iets anders te investeren.*

BL: Jij snapt het. Je kent de uitdrukking „geld is als mest; het deugt enkel als je het verspreidt”. In het Gesell-systeem zou men geld enkel als uitwisselingsmiddel gebruiken, maar niet als voor waarde-opslagplaats. Dat zou werk creëren, omdat het circulatie zou aanmoedigen, en het zou het kortetermijn motivatiesysteem omdraaien. In plaats van bomen om te hakken en het geld op de bank te plaatsen, zou je je geld willen investeren in levende bomen, of jouw huis isoleren.

YES!: *Is dit ooit al geprobeerd?*

BL: Ik heb slechts drie periodes gevonden: het klassieke Egypte; ongeveer drie eeuwen tijdens de Europese Middeleeuwen; en een korte tijdsspanne in de jaren 1930. Wanneer je graan opsloeg in het oude Egypte, ontving je een symbool, dat uitwisselbaar was en een soort van munt werd. Als je een jaar later terugkeerde met 10 symbolen, kreeg je slechts voor 9 symbolen graan, omdat de hoeveelheid verminderd was door ratten en bederf, en omdat de bewaking van de opslagplaats geld kostte. Dus dat kwam neer op overliggeld. Egypte was de graanschuur van de antieke wereld, het geschenk van de Nijl. Waarom? Omdat, in plaats van waarde te houden onder de vorm van geld, iedereen investeerde in productiemiddelen die eeuwigdurend waren zaken als landverbetering en irrigatiesystemen. Het bewijs dat het monetaire systeem met deze rijkdom iets te maken had, is dat dit alles plots ten einde kwam van zodra de Romeinen deze Egyptische „graanstandaard” vervangen hebben door hun eigen muntsysteem, met positieve intrestvoet. Daarna was Egypte de graanschuur niet meer en werd het een „ontwikkelingsland”, zoals dat nu genoemd wordt. In Europa werden gedurende de Middeleeuwen in de 10de tot de 13de eeuw lokale munten uitgegeven door de lokale heren, en daarna periodiek ingevorderd en heruitgegeven mits een taksinhouding. Opnieuw was dit een vorm van overliggeld dat geld onaantrekkelijk maakte als waardehouder. Het resultaat was de culturele bloei en wijdverbreide welvaart, die exact overeen kwam met de periode waarin deze lokale munten gebruikt werden. Bijna alle kathedraal werden gedurende deze periode gebouwd. Als je erover nadenkt wat er dient geïnvesteerd te worden door een kleine stad om een kathedraal te bouwen, dan is dit uitzonderlijk.

YES!: *Omdat kathedralen over verschillende generaties gebouwd werden?*

BL: Niet allen dat. Naast de duidelijk symbolische en religieuze rol – die ik niet wil minimaliseren – zou men zich moeten herinneren dat kathedralen een belangrijke economische functie hadden; ze trokken pelgrims aan, die vanuit een zakelijk standpunt bekeken de zelfde rol spelen als toeristen vandaag. Deze kathedralen waren voor de eeuwigheid gebouwd en creëerden een lange termijn cashflow voor de gemeenschap. Dit was een manier om overvloed te creëren voor jezelf en 13 generaties van jouw nazaten! Het bewijs is dat het vandaag nog altijd werkt; in Chartres bijvoorbeeld leeft het merendeel van de plaatselijke handelaars nog altijd van de toeristen die de kathedraal bezoeken, 800 jaar nadat ze voltooid is! Toen de invoering van de buskruit-technologie de koningen toeliet om het gezag te centraliseren gedurende de vroege 14de eeuw, was het eerste wat ze deden het geldsysteem monopoliseren. Wat gebeurde er? Er werden geen kathedralen meer gebouwd. De bevolking was nog even devoot tijdens de 14de en 15de eeuw, maar de economisch stimulans voor collectieve lange-termijn investeringen was weg. Ik gebruik de kathedralen gewoon als voorbeeld. Rekeningen van 12de eeuwse landgoederen tonen aan dat molens en andere productiemiddelen onderhouden werden volgens een uitzonderlijk hoge kwaliteitsstandaard, met onderdelen die vervangen werden nog voor ze versleten waren. Recente studies hebben aan het licht gebracht dat de levenskwaliteit van de doorsnee arbeider in Europa het hoogst was in de 12de en 13de eeuw; misschien zelfs hoger dan vandaag. Wanneer je niet kunt sparen in de vorm van geld, dan investeer je in iets dat waarde creëert in de toekomst. Dus deze vorm van geld lag aan de basis van een buitengewone bloeiperiode.

YES!: *Toch was dit een periode waar het Christendom heerste in Europa en dus waarschijnlijk het Grote Moeder archetype nog altijd onderdrukt was.*

BL: Wel, eigenlijk kwam gedurende deze tijd een heel interessant religieus symbool voor: de befaamde „Zwarte Madonna”. Er waren honderden van deze beelden gedurende de 10de tot de 13de eeuw, die in feite beelden waren van Isis met het kind Horus op haar schoot gezeten, direct uit Egypte geïmporteerd gedurende de eerste kruistochten. Haar speciale vertikale stoel heette de „cathedra” (waar het woord *kathedraal* vandaan komt) en deze stoel was merkwaardig genoeg juist het symbool voor Isis in het oude Egypte. De beelden van de Zwarte Madonna werden in de middeleeuwen ook „Alma Mater” genoemd (letterlijk: *de Genereuze Moeder*;

een uitdrukking die in Amerika nog altijd gebruikt wordt voor iemands „moeder-universiteit”). De Zwarte Madonnas waren een onmiddellijke verderzetting van de Grote Moeder in een van haar oudste vormen. Zij stelde geboorte en vruchtbaarheid voor, de rijkdom van het land. Zij stelde de geest voor, geïncarneerd in de materie, vooraleer de patriarchale samenlevingen de geest scheidden van de materie. Dus hier zien we een direct archetypisch verband tussen de twee beschavingen die spontaan geldsystemen creëerden met overliggeld, en die ongewoon hoge niveaus van overvloed genereerden voor de gewone mensen; het oude Egypte en Europa in de 10de tot de 13de eeuw. Deze geldsystemen komen exact overeen met de verering van dit archetype.

YES!: *Hoe interessant! Welke mogelijkheden ziet u voor lokale munt-systemen om dit archetype van de Grote Moeder van overvloed en generositeit in ons economisch systeem vandaag terug te brengen?*

BL: De grootste uitdagingen waar de mensheid volgens mij vandaag voor staat, zijn duurzaamheid en onevenwichten en conflicten in de maatschappij, wat spanningen veroorzaakt die dan resulteren in geweld en oorlog. Wij kunnen deze zaken allebei oplossen met het zelfde middel, door heel bewust muntssystemen te ontwerpen die de gemeenschapszin en duurzaamheid verbeteren. Wij zijn de laatste decennia ooggetuige geweest van een duidelijk herontwaken van het vrouwelijke archetype. Dit manifesteert zich niet alleen in vrouwenbewegingen, in de dramatische stijging van ecologische bezorgdheden, of in nieuwe religieuze tendensen die geest en materie opnieuw integreren, maar eveneens door de technologieën die ons toelaten om hiërarchieën te vervangen door netwerken (zoals het Internet). Voeg bij deze trends het feit dat wij voor het eerst in de menselijke geschiedenis beschikken over de productietechnologie om ongekende overvloed te creëren. Dit alles komt tesamen in de buitengewone mogelijkheid om de *hardware* van onze overvloedstechnologie te combineren met de *software* van een archetypische shift. Zo'n mogelijkheid is nog nooit op deze schaal en met deze snelheid voorgekomen; het laat ons toe om geld bewust zo te ontwerpen dat het werkt voor ons, in de plaats van omgekeerd. Ik stel voor dat we kiezen om geldsystemen te ontwerpen die ons toelaten om duurzaamheid te bereiken, en gemeenschapszin op lokale én globale schaal. Deze objectieven liggen binnen ons bereik op minder dan een generatie tijd. Of wij ze zullen verwezenlijken of niet, zal volledig afhangen van onze capaciteit om met elkaar samen te werken om bewust ons geld her uit te vinden.